Când pot companiile să invoce situaţia de forţă majoră şi cum s-ar putea încadra în această categorie sancţiunile împotriva Rusiei?

Autor: Roxana Dudău, Partener, Băncilă, Diaconu și Asociații

Contractul și legislația aplicabilă sunt cele două elemente în funcție de care companiile pot să invoce existența unui caz de forță majoră, dar, mai ales, să stabilească dacă sancțiunile impuse Rusiei de Uniunea Europeană reprezintă o astfel de situație. De ce este important de știut? Forța majoră atrage, după caz, încetarea de drept a valabilității contractelor semnate, dacă suntem în prezența unei imposibilități totale și definitive de executare a obligațiilor asumate, respectiv suspendarea executării obligațiilor contractuale, dacă imposibilitatea de executare este doar temporară. Cum este definită deci „forța majoră” și ce o deosebește de cazurile fortuite sau de situațiile de impreviziune? Ce trebuie să facă operatorii economici care sunt în prezența unui caz de forță majoră?

Forța majoră reprezintă o clauză de exonerare a răspunderii civile, fiind o veritabilă excepție de la principiul forței obligatorii a contractului între părți. Cu alte cuvinte, în mod obișnuit, părțile sunt ținute să-și execute întocmai obligațiile asumate, însă, în situația intervenirii unui caz de forță majoră, acestea sunt exonerate/eliberate de

obligațiile asumate, total sau parțial.

În Codul civil român, forța majoră este definită ca fiind „orice eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil”. Codul nu dă exemple de astfel de evenimente, ele putând fi stabilite fie contractual de către părți, prin inserarea în contracte a unei clauze extensive de forță majoră, fie, în lipsa unei prevederi contractuale, de către instanța de judecată sau cea arbitrală învestită cu soluționarea diferendelor dintre părți în acest sens.

La stabilirea clauzei de forță majoră, părțile se pot inspira din anumite clauze standard propuse de diverse foruri arbitrale internaționale, cea mai des folosită fiind clauza model a Camerei de Comerț Internațional (CCI) din Paris. Între situațiile propuse de clauza standard CCI Paris, se regăsesc și situațiile de război, de conflict armat, sau actele autorităților etc.

Totodată, Codul civil român prevede că o astfel de situație de forță majoră înlătură răspunderea contractuală, câtă vreme legea nu prevede altfel sau părțile nu stabilesc contrariul. Cu alte cuvinte, este important de subliniat că părțile, pot agrea prin contractele semnate să răspundă inclusiv în situații de forță majoră (deși e greu de crezut că vor alege să facă acest lucru). Ce este important de reținut este că doar imposibilitatea totală de executare este suficientă pentru a scuza neexecutarea obligațiilor contractuale. Cu alte cuvinte, partea care invocă forța majoră trebuie să se asigure că nu există alte posibilități de îndeplinire a obligațiilor asumate, altele decât cele expres prevăzute în contract.

Care sunt efectele forței majore? Principalul efect este acela de a-l scuti pe debitor de a plăti daune-interese și ne referim la dobânzi sau penalități de întârziere. De asemenea, în cazul întârzierii executării obligației, debitorul are dreptul la un interval de timp suplimentar pentru îndeplinirea acesteia (suspendarea efectelor contractului). Dacă vorbim de

o imposibilitate totală și definitivă de executare a obligațiilor asumate, efectul este acela al încetării contractului. În plus, trebuie știut că forța majoră operează în virtutea legii, fără a fi necesar să fie prevăzută în contract *(Cas., s. com. dec. nr. 414/2000)*, dar și că, în România cel puțin, forța majoră nu se poate aplica contractelor unde obiectul obligației îl reprezintă o sumă de bani – cum ar fi contracte de leasing și cele de închiriere *(ICCJ, s. a II-a civ., dec. nr. 3848/2012)*.

Cum procedăm în caz de forță majoră? Vom verifica, în primul rând, care este legea aplicabilă contractului nostru. În cazul unui contract comercial internațional, putem vorbi de exemplu despre legea română, legea ucraineană, legea rusă sau de alte prevederi de drept internațional, cum ar fi Principiile UNIDROIT (Institutul Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat) sau Convenția Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri, încheiată la Viena în anul 1980 și cunoscută sub numele de Convenția de la Viena.

În al doilea rând, vom verifica dacă avem o clauză de forță majoră în contract. În acest caz, se vor aplica prevederile contractuale agreate de către părți, dacă sunt suficient de cuprinzătoare iar dacă nu, acestea vor fi suplinite cu normele de drept aplicabile identificate în primul pas.

E important de menționat că, dacă părțile nu au ales legea aplicabilă, dar au făcut referire în contract la cutumele comerțului internațional, la *lex mercatoria*, la principiile generale de drept, sau alte formule de acest gen, se vor aplica Principiile UNIDROIT.

De asemenea, Principiile UNIDROIT sunt, de regulă, aplicabile și când se ajunge la un litigiu arbitral cu privire la contracte de comerț internațional în care părțile nu au ales legea aplicabilă, această alegere rămânând la latitudinea arbitrilor investiți cu soluționarea acelui litigiu.

În al treilea rând, va trebui să ne asigurăm că am investigat orice altă posibilitate de a ne îndeplini obligațiile, chiar și cu suportarea unor costuri suplimentare.

Este esențial să solicităm un certificat de forță majoră de la instituția abilitată să îl emită și să ne notificăm partenerii contractuali de cazul de forță majoră care ne împiedică în executarea obligațiilor. Dacă nu ajungem la o înțelegere cu aceștia, vom recurge la instanța de arbitraj sau la cea de judecată competente.

Reprezintă sancțiunile impuse Rusiei de Uniunea Europeană cazuri de forță majoră? Dacă legea aplicabilă este legea română, iar contractul cuprinde o clauză de forță majoră, de tipul clauzei model CCI Paris, așa cum am prezentat-o anterior, este considerat caz de forță majoră și actul autorității, legal sau ilegal, achiesarea la orice lege sau ordin guvernamental, regulă, reglementare sau directivă, prin urmare și astfel de sancțiuni.

Cu toate acestea, conform reglementării naționale, pentru a fi un caz de forță majoră, actul autorității/ sancțiunea în cauză trebuie să fie și un eveniment extern, imprevizibil, absolut invincibil și inevitabil. Cuvântul-cheie în acest context este „imprevizibil”. O întrebare legitimă pentru contractele încheiate după 2014 și înainte de impunerea sancțiunilor actuale este în ce măsură sancțiunile impuse Rusiei mai pot fi considerate imprevizibile în contextul în care sancțiuni de o anvergură mai mult sau mai puțin similară au fost impuse începând cu anul 2014 (în contextul anexării Crimeei de către Rusia) și erau cumva de așteptat în contextul conflictului actual din Ucraina.

Lăsând la o parte această discuție mai mult teoretică, în principiu, dacă suntem în situația unui contract încheiat înainte de anunțarea sancțiunilor și se poate dovedi îndeplinirea celorlalte condiții menționate mai sus (eveniment extern, absolut invincibil și inevitabil), putem vorbi de un

caz de forță majoră. În niciun caz nu suntem în prezența unui caz de forță majoră, dacă încheierea contractului a avut loc ulterior anunțării sancțiunilor.

În concluzie, apreciez că cel mai important este să analizăm cu atenție contractul și prevederile legale aplicabile pentru a fi în măsură să apreciem corect și complet existența unui caz de forță majoră și aplicabilitatea sa la fiecare speță în parte.